

Darvasi László

***Aki megmenti a
gyorséterem krumplisütőjét***

Krúdy Gyula francia kiadás elé

Nem tudom, miféle szerzet a francia olvasó manapság, s hogy e francia olvasó – ki Margaret Yourcenar hullámozó dombjaitól Nizzzáig él, és lapozgat, mondjuk, Montesquiot vagy Hollenbequet – miként vélekedhet egy ilyen magyar íróról, mint Krúdy Gyula. Évi ezernyi megjelenő francia regény között egy magyar író könyve - csepp a tengerben. Holott ez a csepp valójában óceán.

A magyar olvasónak, amikor Krúdy nevét hallja, rendszerint különös érzése támad, mintha egy régi, titokzatos Herceg nevét mondanák ki, akinek a birodalma határtalan volt, hatalma viszont semmi. A magyar olvasó tudja, hogy Krúdy intézmény, univerzum, egyszemélyes könyvtár. Krúdy egyszerűen beláthatatlanul sok. Írói teljesítménye emberfeletti, ismeretei az ételekről, kiskocsmákról, az emberi lélek működéséről kimeríthetetlenek, élete is sűrű volt, kalandokkal és legendákkal teli, s miután gyerekkorában – állítása szerint - egy kékfestő kihúzza a beszakadt jég alól, legyőzhetetlennek hiszi magát. Több párbajt nyer, aztán időseodván bevallja, valójában nem is tudott vívni. Ötvenöt évig él, 1878-tól 1933-ig, talán a legtermékenyebb magyar író volt, mégis eladósodva hitelezőktől fojtogatva hal meg egy langyos májusi reggelen.

Már tizennégy évesen riportsorozatot közöl, s még nem nagykorú, amikor nőszülni akar. Két házasságából négy gyermeke születik. Második felesége tizenhat éves, amikor megszökteti, a gyermek éppenséggel addigi szeretőjének a lánya. Akad olyan esztendő, amikor öt könyvét adják ki, nem csoda, hogy végül áttekinthetetlen életművet hagy maga után, állítólag nyolcvannégy könyv jelent meg az élete során. Állítólag. Nincsenek, még mindig nem lehetnek pontos adatok. Egy ideig maga is számolta, hányadik könyvénel tart, de annyi föltétlenül bizonyos, hogy napi tizenhat oldal volt a penzuma. Korrektúrával nem feltétlenül törődött, s ha egy pohár eltört a novellája valamelyik oldalán, előfordult, hogy a következő oldalon valami keserű likőrt vagy hatvan fokos pálinkát ittak belőle újra. Két életműkiadás után az őt kutató irodalmárok újra és újra találnak tárcákat, karcokat, melyek könyvekben azóta sem publikáltak, a hírek szerint háromszáz ilyen kisszinesnél tartanak. Korának konzervatív írói megvetették, dilettánsnak tartották, csak mert az első világháborút követő társadalmi összeomlásban ösztöne, igazságérzete és ízlése a polgári radikalizmus mellé állította.

Szép férfi volt, korának férfieszménye, daliás és erős, tekintete süttött, a hangja mély volt, zsongító, a nőket bolondító, egyébiránt maga is kellően féltékeny, társaságban ritkán szóló, inkább másokat hallgató. Ám ha megeredt a nyelve, ezt maga Kosztolányi – kiváló költő és író, megannyi francia író fordítója, Krúdy kortársa – írja, aki egyszer egy kávéházban hallja mesélni, a váratlanul megszólaló Krúdy éppen olyan költőiséggel fogalmaz, ahogyan a papírra karcolt mondatokat formálja, a távoli Indiáról, lótuszvirágokról, maharadzásokról mesél csendes önfeledtséggel. A Monarchiát ismerte, a Felvidéket, az ország szeles, keleti féltekét, az úgynevezett Nyírseget, honnan maga is származott, és persze Budapestet, egyébként pedig mindent ismert, amiről beszélni kezdett. Holott alig-alig járt Bécsnél távolabb. Márai Sándor – kit a francia olvasó is jól ismerhet a csonkig égő gyertyák lenge fénye után - egyik

legjobb regényében a „Szinbád hazamegy”-ben gyönyörű emlékművet állít neki. Szinbád Krúdy egyik alteregója a sok közül.

Vannak írók, akiknek egyetlen szavát sem hisszük, ám e kételkedésben semmiféle rossz íz, kellemetlenség nincsen. Krúdyt sem kell elhinni, meséi nem a hit jegyében születnek. Nem azért beszélt a régi, a békebeli, a másik Magyarországról, olyan lovagkorról, olyan gavalléri és nagyszonyi világról, olyan becsületos, tisztességes időkről, mintha azok valóban lettek volna. Jól tudta ő, hogy nem voltak. Csak lehetettek volna. Amikor a pályája kiteljesedik, már Kafka, Proust, Thomas Mann, vagy Musil nevei fémjelzik a világi áramlatokat, s úgy teszik, neki mintha nem lenne köze a 20. századi modern próza újító fejleményeihez, tegyük hozzá bizonytalanul, talán nem is volt, jobban kedvelte a hagyományos romantikusokat, vagy éppen a naturalista Zolát, de föltétlenül meg kell említeni egy határozottan erős orosz hatást, mely a Gogol-Turgyev-Csehov nevű állomásokról vett magához ízeiket, képeket, hangulatokat és disznóbőr táskával utazó, titokzatos utasokat. Ám amikor a Tiszaeszlári vérvádról ír riportkönyvet – az esemény többé-kevésbé a Dreyfus pernek jelentőségének felel meg Magyarországon, amikor is egy kis faluban, Tiszaeszláron, eltűnik egy gyermeklány, s a felzaklatott közvélemény a helybéli zsidókat vádolja rituális gyilkossággal – olyan fegyelmezett és pontos a hangja, hogy azt gondolnánk, ma akár a New York Times, a Spiegel vagy Le Monde oknyomozó riporterei is megirigyelhetnék.

Képzeld el a francia olvasó, hogy, mondjuk, Maigret felügyelő nem, vagy nem csak az emberi bűnök kusza és fojtogató viszonyainak föltárásán munkálkodik a maga komótos, de eltéríthetetlen és pipafüstös módján, hanem egyúttal költő is. A felügyelő egyáltalán nem tartózkodik a francia asszonyok lelkétől, sem pedig a testétől. Éppen ellenkezőleg. Vidéki fogadóknál, hol a kerti asztalra kített sajtok közé magától esik le, s török ketté a dió, vagy Párizs külvárosi kocsmáiban teszi a szépet két nyomozás között. Aztán pedig kedves nő ismerősei akadnak a normandiai kikötők halszagú mellékutcaiban, hol reggelenként ötkor zörög el a sánta rákhalász taligája, mindig keserű likőrrel várja egy özvegy. Vagy egy pireneusi faluban, netán a Strassbourg környéki udvarházak lankás szőlőkertjeiben ad találkát, hol a félig beomlott, repkénnyel befutott présház romjain kellemesen lehet üldögelni, s ha az ember kicsit a vadvirággal borított törmelék alá túr, könnyen Napkirály korabeli boros flaskára lel, vagyis nem csak a párisi otthon, a biztonságot nyújtó, és erősen jellegtelen feleségénél ebédel és vacsorázik ez a ködszerű ember – föltétlenül jegyezzük meg, munka közben például szendvicset soha -, de szerte Franciaországban, mindenféle roston sült, félig nyers, vércseppel díszített és bazsalikom levelekkel behintett, vagy foszlásra főtt, fehér marhahúsokat, pirosra forgatott nyúlhús levében párolt hatalmas gombákat, fűszeres macesz gombócokat, kemény héjú zsömlékben lötyögő hagymaleveseket, arab mód kisütött birkahúsokat, tenyérnyi kagylókat, parazsak fölött megforgatott polipokat.

Nos, ha mindezt elképzeli a francia olvasó, akkor biztosan megérti, ki volt Krúdy Gyula. Simenon hangulatai fojtogatóak, Krúdy költői látomásokkal megoldozott prózáját illatos kék és vörös, olykor borillatú ködök lengték át, s még az emberi kegyetlenséget is a poétika színes szalvétájába csomagolta. Prózája a csábítást szolgáltatásban állt, vélném, írás közben még maga is elcsábult saját magától. Csodás gasztronómus volt, gyakorlott álomfejtő, modern riporter, epikai antikvárius, a kockakövek és gombamód megbúvó kiskocsmák urbanisztikusa, biedermeier trubadúr, érzélgős kalandor, akut adós, ünnepelt és kitagadott író, az alkohol legmélyebb bugy-

rait bejáró tragikus vándor, rossz, hűtlen férj, és imádnivaló barát.

Képzeld el a francia olvasó, hogy Krúdy olyan korban kezd el írni – a 19. század legvége - amikor egy megyei bála készülődő, izgatott gróf kisasszonynak – az ifjú Károlyi Katinkának, kinek férje majd a polgári forradalomhoz adja nevét, rangját, hatalmát, és a birtokait – a következő tanácsokkal szolgál a nagybátyja:

Egy: Soha ne akarjon a férfinél, aki udvarol neki, többnek látszani.

Kettő: Társalgás alatt kizárólag felszínes dolgokat érintsen.

Három: Ne tegyen nőt ellenségévé.

Ebből a szempontból Krúdy a modern gender elméleteknek is megfelel, illetve, talán, mégsem egészen, hanem azért a nőiesség minden megnyilvánulását feltétel nélküli odaadással tisztelte, ám többnyire azért, hogy azt a hódítása tárgyává tegye, és aztán a meghódított lényt különösebb következmény nélkül elhagyhassa, habár - javára legyen írva - férfi hősei éppúgy megaláztattak és porszemmé váltak egy ködös, boldogtalan szerelemben, akár a nők, asszonyok. Egyébként pedig gyönyörű, felejthetetlen nőalakjai vannak. Krúdy állandó és elapadhatatlan témája a nő és a férfi közötti a szerelem, a hódítás, a vágyakozás, a szerzés, az elvesztés, s hogyha mindez – teljes joggal – rettenetes toposznak tetszik -, akkor hadd egészítsem ki annyival, hogy soha, senkinél nem találkoztam szomorúbb és rezignáltabb hódítókkal és meghódítottakkal, mint az ő történeteiben.

Nincs ez másként az Aranykéz utca szép napok történeteiben sem. Amikor Krúdy e novellákat írja, már javában dübörögnek az első világháború ágyúi.

Egyszeriben elképzelem, hogy feltámad, s mert igen örvend a francia megjelenés végett, megjelenik Párisban, és betéved egy gyorsétterembe, melyből errefelé is minden sarkon akad egy legalább. Sápadtan, szent borzadállyal bámulna körbe, ujját egy kecsapos vértócsába dugva ismerkedne az új ízekkel, hogy aztán végül hátra, a konyhának nevezett pokol irányába ballagna, s a valószerűtlenül vékony, pattanásos krumplisütő kislányból néhány mondattal királylányt varázsolna, majd kézen fogná, s elvinné szépen az Aranykéz utcába.

